

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
по організації самостійної роботи студентів
при вивчанні навчальної дисципліни
«Інтегроване управління природокористуванням»
(для магістрів денної і заочної форм навчання)

Спеціальність 101 «Екологія»

Спеціалізація «Заповідна справа».
Спеціалізація «Екологічний контроль та аудит».

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
по організації самостійної роботи студентів
при вивченні навчальної дисципліни
«ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ»
(для магістрів денної і заочної форм навчання)
Спеціальність 101 «Екологія»

Спеціалізація «Заповідна справа».
Спеціалізація «Екологічний контроль та аудит».

Затверджено на засіданні кафедри
екологічного права і контролю
Протокол №__ від_____
Зав. кафедри _____ Лоєва І.Д.

«Узгоджено»
на факультеті магістерської та
аспірантської підготовки
Декан факультету
_____ Боровська Г.О.

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Інтегроване управління природокористуванням» Спеціальність 101 «Екологія», спеціалізація «Заповідна справа», спеціалізація «Екологічний контроль та аудит»/ М.Ю. Павленко, к.х.н., доц. – Одеса, ОДЕКУ, 2016 р. – 31 с., укр. мова.

ЗМІСТ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	5
2 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ	7
2.1 Перелік тем лекційного курсу	7
2.2 Перелік тем практичних (семінарських) занять.....	7
2.3 Знання, вміння та компетенції, набуті в результаті вивчення дисципліни	8
3 ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛУ	9
3.1 Рекомендації загального характеру	9
3.2 Порядок вивчення теоретичного матеріалу та питання для самоперевірки	10
3.3 Організація самостійної роботи студентів з підготовки до семінарських занять	16
4 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	17
4.1 Теми доповідей на семінарських заняттях (денна форма навчання)	17
4.2 Теми міжсесійних контрольних робіт (заочна форма навчання)	18
5 ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ	19
6. ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ТА ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ	22
7 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	29

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Навчальна дисципліна «Інтегроване управління природокористуванням» є вибірковою у галузевому стандарті вищої освіти за напрямком підготовки Спеціальність 101 «Екологія», спеціалізація «Заповідна справа», спеціалізація «Екологічний контроль та аудит» магістерський рівень. У освітньо-професійній програмі (ОПП) навчальна дисципліна входить до циклу професійної та практичної підготовки.

Інтегроване управління природокористуванням (ІУП) – це інноваційна технологія управління, яка забезпечує інтеграцію планів економічного розвитку із завданнями вирішення соціальних проблем і збереження навколишнього середовища територій. ІУП має, у порівнянні із традиційним менеджментом, ряд специфічних особливостей, пов'язаних із широким охопленням розглядуваних проблем природного, антропогенного, соціально-економічного, культурно-етичного характеру. Ключовим моментом успішної реалізації цієї інноваційної технології управління є її кадрове забезпечення. Створення кадрового потенціалу в сфері ІУП передбачає підготовку менеджерів нового покоління, навички й компетенції, яких ґрунтуються на міждисциплінарному й комплексному підходах.

Метою викладання дисципліни є формування у студентів специфічних навичок інтегрованого підходу в управлінні складними природно-соціально-економічними системами, якими у тій чи іншій мірі є більшість територіальних утворень глобального, національного, регіонального та муніципального рівня.

Навички, набуті в рамках вивчення дисципліни, можуть бути успішно застосовані у формуванні комплексного, системного підходу в управлінні будь-якою господарською організацією або мульти секторальним територіально-господарським комплексом, прикладом якого є, зокрема, прибережні зони морів.

Вивчення дисципліни базується на знаннях, засвоєних при вивченні дисциплін: «Організація та управління в природоохоронній діяльності», «Економіка природокористування», "Екологічна експертиза" та ін.

Основним видом засвоєння навчального матеріалу є самостійна робота студентів (СРС), на яку відводиться:

- більше 60% годин запланованого обсягу навчального часу, що відводиться на вивчення дисципліни;

Метою СРС є системне і послідовне засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів навичок самостійного набуття та поглиблення знань, розвиток професійної компетенції.

Згідно вимог чинного Положення про організацію та контроль самостійної та індивідуальної роботи студентів ОДЕКУ самостійна робота студента під час вивчення навчальної дисципліни передбачає вивчення лекційного матеріалу та роботу з літературою, підготовку до практичних/семінарських занять, виконання індивідуальних завдань, підготовку до усіх видів контролю передбачених Положенням: *поточного* (усне опитування на лекціях), *внутрішнього* (модульні контрольні роботи) та *підсумкового* (складання іспиту/заліку), а для заочної форми навчання також захист міжсесійної контрольної роботи.

Лекційна частина курсу складається з 10 тем, які згруповані у межах двох змістових модулів. В результаті їх вивчення студенти одержують необхідні теоретичні знання, які дають уявлення про методологію інтегрованого управління, стан і проблеми її упровадження в Україні, переваги ІУП порівняно з галузевим управлінням природокористуванням, а також розглядається зарубіжна практика ІУП.

Методологія ІУП, а також правове та інституційне забезпечення його впровадження в Україні розглядається на прикладі інтегрованого управління природними ресурсами, а саме, водними ресурсами відповідно до Водної рамкової директив ЄС 2000/60/ЕС, та на прикладі інтегрованого управління територіально-господарською системою, а саме, прибережною зоною моря (ПЗМ), яка визначається як «територіально-аквальна географічна система, яка охоплює морську й суходільну ділянки, що прилягають до берегової лінії, які взаємодіють між собою, суттєво впливають одна на одну у природному й господарському відношеннях і взаємообумовлюють своє зосередження, стан і розвиток».

Практична частина складається із 7 тем, що мають на меті практичне закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих у результаті вивчення лекційного матеріалу, зокрема, щодо структури морегосподарського комплексу України, сумісності та конфліктності різних видів морегосподарської діяльності, методів запобігання та розв'язання екологічних конфліктів на основі принципів інтегрованого управління природокористуванням.

Наукова робота включає в себе підготовку та оприлюднення доповіді на студентських наукових конференціях або підготовка та оформлення наукових статей, тез тощо. Зарахування модулю наукової роботи здійснюється згідно Положення про врахування науково-дослідної роботи студента у кредитно-модульній системі організації навчального процесу в ОДЕКУ.

2 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

2.1 Перелік тем лекційного курсу

Змістовий модуль 1. Основи раціонального та інтегрованого управління природокористуванням.

Тема 1. Вступ. Базові поняття у галузі управління природокористуванням.

Тема 2. Природно-ресурсний потенціал (ПРП) регіону та проблеми його ефективного використання.

Тема 3. Конфлікти у природокористуванні.

Тема 4. Інтегроване управління природокористуванням (ІУП) як механізм реалізації стратегії сталого розвитку регіону.

Тема 5. Інтегроване управління водними ресурсами

Змістовий модуль 2. Інтегроване управління територіями та ресурсами на прикладі прибережної зони моря.

Тема 6. Прибережна зона моря як природний об'єкт.

Тема 7. Прибережна зона як еколого-соціо-економічна система і об'єкт управління.

Тема 8. Принципи інтегрованого управління прибережними зонами (ІУПЗ).

Тема 9. Методологія управління прибережними зонами.

Тема 10. Основні підходи до формування інструментарію й методичні особливості прибережно-морського просторового планування.

2.2 Перелік тем практичних (семінарських) занять

Тема 1. Природно-ресурсний потенціал Одеської області та його використання.

Тема 2. Аналіз екологічних конфліктів у прибережній зоні Одеського регіону

Тема 3. Обґрунтування необхідності впровадження ІУП в Україні та причини гальмування цього процесу.

Тема 4. Необхідність системного підходу в інтегрованому управлінні природокористуванням

Тема 5. Аналіз демографічної та економічної атрактивності прибережної зони Чорноморського узбережжя України.

Тема 6. Екологічні проблеми прибережної зони морів України.

Тема 7. Визначення й обґрунтування пріоритетних видів морського природокористування в ПЗМ України та їх вплив на довкілля

2.3 Знання, вміння та компетенції, набуті в результаті вивчення дисципліни

В результаті засвоєння матеріалу теоретичної та практичної частин курсу дисципліни «Інтегроване управління природокористуванням» студент має оволодіти відповідною сукупністю базових знань, вмінь і компетенцій, а саме:

а) знати:

- основні терміни та визначення, що застосовуються в межах означеного курсу;
- функції системи державного екологічного управління і компетенції органів влади у сфері екологічного управління;
- методи еколого-економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу територій та принципи його ефективного використання;
- характер та причини виникнення економічних та екологічних конфліктів природокористування, шляхи запобігання і методи врегулювання екологічних конфліктів;
- основи системного аналізу екологічної ситуації і системного підходу в екологічному управлінні;
- основи екосистемного підходу в управлінні природокористуванням;
- сутність, цілі, задачі і методологію інтегрованого управління природокористуванням; проблеми упровадження ІУП в Україні;
- склад інформаційного забезпечення ІУП та механізми його формування;
- бути ознайомленим із методологією функціонального зонування територій і акваторій для потреб територіального планування та інтегрованого управління;
- принципи і напрямки екологізації економічної діяльності;
- екологічні проблеми прибережної зони морів України та шляхи їх розв'язання;
- методологію інтегрованого управління прибережними зонами моря (ПЗМ);
- юридичний, екологічний, економічний та комплексний підходи до визначення границь ПЗМ;
- зарубіжний досвід ІУП у прибережних зонах моря;
- структуру морегосподарського комплексу України та пріоритетні напрямки його розвитку;
- українське та міжнародне нормативно-правове забезпечення ІУП ПЗМ.

б) вміти:

- використовувати набуті знання в практичній діяльності;
- самостійно проводити пошук і опрацьовувати джерела екологічної інформації;

- аналізувати й оцінювати екологічний стан територій/акваторій та причини його погіршення;
- оцінювати конфліктогенність окремих складових мультисекторального господарського комплексу, зокрема, морегосподарського комплексу прибережної зони моря та розробляти заходи щодо зменшення конфліктного потенціалу природокористування;
- враховувати основні напрямки державної регіональної політики, вимоги міжнародних конвенцій і угод при прийнятті рішень, пов'язаних з розвитком територіальних утворень (адміністративних, економічних);
- визначати пріоритетні напрямки розвитку регіональних мультисекторальних господарських комплексів;
- визначати й аналізувати проблеми упровадження інтегрованого управління на різних рівнях управління (національному, регіональному і локальному);
- розумно поєднувати господарські й екологічні інтереси в управлінні природокористуванням;
- розробляти заходи щодо збалансованого розвитку територій, зокрема прибережних зон моря.

в) основні компетенції:

- володіння культурою мислення, здатність до сприйняття, аналізу й узагальнення інформації, постановки мети й вибору шляхів її досягнення;
- володіння навичками міждисциплінарного підходу до оцінки стану навколишнього середовища та впливу на нього господарської діяльності;
- володіння методами експертної оцінки ефектів спільного впливу на природні екосистеми факторів різної природи (забруднення, вилучення біоресурсів, знищення місць їх існування);
- вміння аналізувати проекти, плани, програми розвитку територій і галузей з точки зору стратегії сталого розвитку.
- вміння застосовувати набуті знання для вирішення екологічних проблем природокористування.

3 ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛУ

3.1 Рекомендації загального характеру

Освоєння пропонованих у дисципліні матеріалів припускає самостійну активну роботу студентів. Самостійна робота по вивченню тем теоретичного і практичного курсів повинна проводитися у тій або іншій формі систематично, безпосередньо після або напередодні лекційних чи практичних занять.

СРС буде більш ефективною, якщо вона проводитиметься з конспектуванням важливих чи цікавих матеріалів за темою лекції (схеми, таблиці, довідки, приклади). Тому рекомендується при веденні конспекту

лекцій залишати на сторінці 1/3-1/4 сторінки чистого поля для СРС, у т.ч. для виконання завдань для самоперевірки.

3.2 Порядок вивчення теоретичного матеріалу та питання для самоперевірки

Змістовий модуль 1. Основи раціонального та інтегрованого управління природокористуванням.

Тема 1. Вступ. Базові поняття у галузі управління природокористуванням.

Рекомендована література [14, 15, 19, 26].

Еволюція та сучасні підходи до визначень понять «природокористування», «раціональне природокористування», «управління природокористуванням», «інтегроване управління», «сталий/збалансований розвиток», «територіальний комплекс», «регіон», соціо-економіко-екологічна система. Базові принципи еколого-збалансованого природокористування.

Більшість із розглядуваних базових понять у сфері природокористуванням неоднозначно визначаються в науковій літературі і відповідно в підручниках. До того ж, термінотворчість і зміна концепцій у даній сфері продовжується вельми інтенсивно, чому, зокрема, сприяє відсутність у законодавстві України нормативних визначень багатьох базових термінів (наприклад, „моніторинг” та „екологічний моніторинг”). Тому у рамках самостійного опрацювання теми корисно внести до конспекту лекції кілька варіантів визначень розглядуваних понять з різних джерел (словників, наукових статей, підручників з екології, природокористування, економіки природокористування, екогеографії тощо), визначити найбільш коректні, виявити недоліки менш коректних і таким чином скласти свою точку зору на розглядуване питання. Такий творчий підхід до засвоєння матеріалу (не тільки даної лекції) сприятиме глибшому розумінню понять і теми лекції. Слід звернути увагу на різницю понять „раціональне природокористування” і „еколого-збалансоване природокористування” та їх зближення на сучасному етапі, багатозначність поняття „регіон” в залежності від критерію його виділення, поняття „сталий розвиток” та ін.

Питання для самоперевірки:

1) пояснити, чим відрізняються поняття „раціональне природокористування” і „еколого-збалансоване природокористування”;

2) навести приклади визначень терміну „регіон” за різними критеріями визначення (регіон адміністративний, географічний, політичний, екологічний, економічний);

3) розглянути кілька варіантів визначення терміну «раціональне природокористування», вказати суттєві (сутнісні) і несуттєві відмінності та їх походження (різні підходи, неправильні акценти, невдала стилістика тощо);

4) навести приклади територіальних комплексів, соціо-економіко-екологічних систем.

Тема 2. Природно-ресурсний потенціал (ПРП) регіону та проблеми його ефективного використання.

Рекомендована література [14, 15, 19, 26, 28].

Розглянути класифікації природних ресурсів за різними критеріями (за господарським використанням, за ознакою вичерпності, за походженням, за геологічною вивченістю, природоохоронну класифікація). Економічна і технологічна оцінка природних ресурсів. Проілюструвати класифікації відповідними блок-схемами. Поняття «ПРП» і «екологічний ПРП», «природні ресурси» і «природні умови». Критерій віднесення природного фактора до розряду природних ресурсів. Вплив природно-ресурсного потенціалу на формування господарського комплексу регіону. Еколого-економічна оцінка величини ПРП. Фактори, що впливають на динаміку величини ПРП території. Комплексний підхід до використання ПРП. Ресурсні та екологічні обмеження економічного розвитку регіону. Оцінка ефективності управління ПРП.

Питання для самоперевірки:

- 1) дайте визначення вичерпних та відтворювальних ресурсів;
- 2) перелічить основні види природних ресурсів;
- 3) визначте головні завдання управління природокористуванням у регіоні;
- 4) від чого залежить величина ПРП території і що може спричинити її зміни;
- 5) поясніть у чому полягає різниця між термінами «ресурс» і «ресурсний потенціал»

Тема 3. Конфлікти у природокористуванні.

Рекомендована література [15, 20, 27, 29].

Розглянути природу конфлікту як соціального явища, його структуру і рушійні сили. Типологія конфліктів за сферами виявлення. Типологія конфліктів у природокористуванні. Конфлікти видів природокористування. Основні етапи процесу формування конфлікту (конфліктна ситуація – інцидент - конфлікт). Предмет і об'єкт конфлікту як головні ідентифікаційні ознаки екологічного конфлікту. Екологічна складова в конфліктах різних типів. Конфліктні чинники еколого-економічних і соціальних систем. Методичні підходи і науково-практичні методи запобігання та врегулювання екологічних конфліктів. Інтегроване управління природокористуванням як механізм зниження конфліктного потенціалу природокористування.

Питання для самоперевірки:

- 1) в чому полягає конфлікт між Людиною (суспільством) і Природою?
- 2) чи може бути вирішений конфлікт взагалі і екологічний конфлікт, зокрема, силовим методом?
- 3) дати визначення асиміляційному конфлікту як різновиду екологічного конфлікту;

4) до якого типу конфліктів слід віднести конфлікт між Румунією і Україною з приводу будівництва глибоководного суднового ходу в українському гирлі Бистре?

5) до яких наслідків можуть призвести екологічні конфлікти – до позитивних чи деструктивних?

Тема 4. Інтегроване управління природокористуванням (ІУП) як механізм реалізації стратегії сталого розвитку регіону.

Рекомендована література [6, 7, 13, 15, 16, 18, 21- 23].

Принципи системності в управлінні та їх реалізація у практиці природокористування (на прикладі оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС), стратегічної екологічної оцінки (СЕО) та ІУП). Задачі, що вирішуються застосуванням ІУП. Складові та етапи ІУП: збирання та використання інформації, виявлення проблем регіону, оцінка ПРП регіону, оцінка господарського комплексу та його внутрішніх і зовнішніх зв'язків, визначення стейкхолдерів, стратегічне планування в регіоні, просторове планування. Види інтеграції в межах ІУП (вертикальна, горизонтальна). Інтеграція державної екологічної політики до секторальних та регіональних політик розвитку.

Питання для самоперевірки:

1) що є об'єктом стратегічної екологічної оцінки і з якою метою вона проводиться?

2) чи можуть економічні та екологічні пріоритети суперечити пріоритетам стійкого розвитку?

3) вказати відмінності між процедурами ОВНС і СЕО;

4) назвати приклади вертикальної і горизонтальної інтеграції у рамках ІУП.

5) які нормативно-правові акти національного законодавства містять положення, що стосуються ІУП?

Тема 5. Інтегроване управління водними ресурсами

Рекомендована література [2, 4, 10, 11, 18, 24].

Необхідність управління водними ресурсами як обов'язкова умова подальшого розвитку людства. Поняття про інтегроване управління водними ресурсами (ІУВР). Основні положення Водної рамкової директиви 2000 року. Принципи інтегрованого управління водними ресурсами за Водною директивою. Основи басейнового підходу в управлінні водними ресурсами. Інституційне забезпечення басейнового управління: басейнові управління, басейнові ради та їх функції і повноваження. Транскордонні принципи управління. Поверхневі води: типізація, поділ водних об'єктів на екоморфологічні класи. Індикатори оцінки рівня антропогенного навантаження й екологічного статусу водного об'єкта. Політика й законодавство України щодо впровадження ІУВР. Стан та проблеми впровадження ІУВР в Україні. Міжнародне співробітництво й

удосконалювання управління транскордонними водними об'єктами на основі принципів ІУВР.

Питання для самоперевірки:

- 1) дайте визначення понять "хімічний склад вод" і "якість вод";
- 2) назвіть основні види антропогенного впливу на водні об'єкти;
- 3) назвіть основні складові процесу управління водними ресурсами;
- 4) чим відрізняється поняття «якості води» за українським законодавством (Водний кодекс України) і європейським (Водна рамкова директива 2000 року)?
- 5) якими нормативно-правовими актами національного законодавства передбачено запровадження ІУВР в Україні?

Змістовий модуль 2. Інтегроване управління територіями та ресурсами на прикладі прибережної зони моря(ПЗМ).

Тема 6. Прибережна зона моря як природний об'єкт.

Рекомендована література [16, 20, 25, 29].

Прибережна зона як географічне поняття. Природні особливості прибережних екосистем (біорізноманіття, екологічна уразливість). Демографічна та економічна атрактивність ПЗМ. Природні та антропогенні фактори впливу на ПЗМ, наслідки антропогенного впливу. Обґрунтування необхідності запровадження інтегрованого управління ПЗМ. Структура ПЗМ: геоморфологічний, екологічний та юридичний підходи.

Питання для самоперевірки:

- 1) поясніть, у чому полягає особлива цінність і чим викликана привабливість прибережних зон морів;
- 2) «прибережна зона» чи «прибережна смуга»? вкажіть на більш коректний термін, обґрунтуйте.;
- 3) назвіть структурні елементи прибережної зони моря у рамках геоморфологічного, водоохоронного, екологічного та юридичного підходів;
- 4) вкажіть території особливої охорони у межах ПЗМ;
- 5) назвіть типові екологічні проблеми ПЗМ.

Тема 7. Прибережна зона як соціо-економіко-екологічна система і об'єкт управління.

Рекомендована література [7, 12, 16, 17, 20, 25, 29-32].

Природні ресурси ПЗМ. Класифікація ресурсів прибережних зон. Морегосподарський комплекс, основні види морегосподарської діяльності та особливості їх впливу на навколишнє середовище: морські перевезення і портова діяльність; морські промисли і марикультура; геологорозвідувальна діяльність, бурові роботи та розробка сировинних родовищ; прокладання трубопроводів та ліній комунікацій; будівництво гідротехнічних споруд; рекреаційна і курортна діяльність. Конкурентність та конфліктність видів

природокористування і окремих галузей економіки в ПЗМ. Необхідність інтегрованого підходу в управлінні прибережним природокористуванням.

Питання для самоперевірки:

- 1) дайте приклади сумісних і несумісних (конфліктних) видів морегосподарської діяльності; поясніть чим обумовлена конфліктність видів морегосподарської діяльності;
- 2) назвіть головні антропогенні екологічні проблеми Чорного моря;
- 3) назвіть найбільш екологічно уразливі райони Чорного моря;
- 4) назвіть найбільш антропогенно навантажені райони Чорного моря;
- 5) назвіть основні напрямки охорони та відтворення довкілля Чорного моря відповідно до «Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» (2001 р.).

Тема 8. Методологія інтегрованого управління прибережними зонами (ІУПЗ).

Рекомендована література [12, 16, 17, 20, 25, 29].

Базові цілі, принципи й функції ІУПЗ. Стратегічна мета ІУПЗ. Основні завдання ІУПЗ: просторове планування, підтримка економічного розвитку, управління ресурсами, розв'язання конфліктів. Зарубіжний досвід інтегрованого управління прибережною зоною морів, особливості американського і європейського підходів до ІУПЗ. ІУПЗ в міжнародних документах. Діяльність Стамбульської Комісії з упровадження ІУПЗ в регіоні Чорного моря. Наукові та практичні проблеми визначення просторових меж ПЗМ як об'єкта управління. Юридичний, екологічний, економічний та комплексний підходи до визначення границь ПЗМ в Україні і в морських державах світу. Задачі створення законодавчої й інституціональної баз ІУПЗ на державному й регіональному рівнях в Україні. Визначення учасників процесу ІУПЗ та їх ролі.

Питання для самоперевірки:

- 1) які види інтеграції передбачає методологія ІУПЗ? Що інтегрується?
- 2) чому методологія і практика інтегрованого управління природокористуванням (ІУП) були започатковані у рамках управління прибережними зонами моря?
- 3) назвіть ознаки територій/регіонів, для яких упровадження ІУП першочергово необхідне ?
- 4) чому, на Вашу думку, розроблення методології ІУПЗ та її практична реалізація відбулися раніше в США і країнах ЄС?
- 5) що таке Стамбульська Комісія?

Тема 9. Інформаційне забезпечення інтегрованого управління природокористуванням

Рекомендована література [16, 17, 25].

Інформаційна база як умова ефективності процесу управління. Система управління з погляду загальної теорії управління. Принципи побудови

інформаційної бази інтегрованого управління на регіональному рівні. Соціальний, економічний і екологічний блоки керованої системи, їх структура. Системи індексів та індикаторів розвитку регіону. Джерела вихідної інформації (кадастри, державний екологічний моніторинг, державна та відомча статистична звітність, висновки екологічних аудитів підприємств і територій). Недоліки системи інформаційного забезпечення територіального управління природокористуванням, що діє в Україні та шляхи її удосконалення відповідно до потреб ІУП.

Питання для самоперевірки:

- 1) сформулюйте визначення терміну „екологічний моніторинг”;
- 2) хто є суб’єктами регіональної системи моніторингу довкілля Одеської області;
- 3) як Ви розумієте процес інформаційної взаємодії між суб’єктами діяльності (управління, моніторингу тощо).
- 4) наведіть приклади показників, що характеризують соціальну сферу, сферу економіки, екологічну ситуацію регіону;
- 5) чому система управління природокористуванням в регіоні потребує інформацію про стан і динаміку соціальної, економічної та екологічної регіональних систем?

Тема 10. Основні підходи до формування інструментарію й методичні особливості прибережно-морського просторового планування.

Рекомендована література [3, 4, 17, 29].

Планування як основний зміст програми ІУПЗ. Роль інформації у плануванні; вихідні дані для просторового планування ПЗМ (оцінка економічного, екологічного та соціального стану ПЗМ; урахування цільового призначення земель і акваторій, ресурсних та екологічних обмежень щодо природокористування; аналіз сильних й слабких сторін регіону/ПЗМ (SWOT-аналіз). Етапи розробки планів управління ПЗМ (ініціалізація – планування – реалізація – моніторинг та оцінка). Суб’єкти територіально планування. Участь громадськості в процесах територіального планування і розвитку. Зонування прибережної зони морів. Цільове призначення земель як фактор зонування території. Особливості адаптивного управління. Стратегічна мета розвитку регіону як основа консенсусного планування.

Питання для самоперевірки:

- 1) що таке SWOT-аналіз?
- 2) що є стратегічною метою ІУПЗ?
- 3) що таке „асиміляційний потенціал території”?
- 4) в чому полягають основні труднощі зонування прибережної зони моря?
- 5) в чому полягає унікальність прибережної зони моря?
- 6) які категорії земель за цільовим призначенням визначає Земельний кодекс?
- 7) які території особливої охорони розташовані в ПЗМ?

3.3 Організація самостійної роботи студентів з підготовки до семінарських занять

Тема 1. Природно-ресурсний потенціал Одеської області та його використання.

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

- 1) природні ресурси Одеської області у межах прибережної зони моря;
- 2) характеристика рекреаційного потенціалу ПЗМ Одеської області;
- 3) визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку ПЗМ Одеської області.

Література [28, 33-36].

Тема 2. Аналіз екологічних конфліктів у прибережній зоні Одеського регіону.

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

- 1) види морегосподарської та іншої господарської діяльності, що функціонують в ПЗМ Одеської області;
- 2) особливості впливу різних видів господарської діяльності на навколишнє середовище у цілому і на окремі природні ресурси;
- 3) визначення конфліктних видів господарської діяльності та їх локалізація у межах ПЗМ.

Література [33-37].

Тема 3. Обґрунтування необхідності впровадження ІУП в Україні та причини гальмування цього процесу.

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

- 1) екологічна ситуація в Україні та причини кризового екологічного стану в різних регіонах;
- 2) негативні тенденції розвитку екологічної ситуації у зв'язку недоліками екологічного законодавства та поширеною практикою його недотримання;
- 3) переваги інтегрованого управління природокористуванням порівняно з галузевим управлінням;

Література [7, 10, 14, 15, 19].

Тема 4. Необхідність системного підходу в інтегрованому управлінні природокористуванням.

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

- 1) взаємозв'язок між соціальною, економічною і екологічною системами територій(держави, регіону, муніципального утворення);
- 2) сучасний рівень застосування системного підходу в управлінні природокористуванням та обґрунтування необхідності розширення сфери його застосування.

3) Проекти законів про охорону довкілля та про стратегічну екологічну оцінку.
Література [7, 8, 10, 13-15, 19].

Тема 5. Аналіз демографічної та економічної атрактивності прибережної зони Чорноморського узбережжя України.

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

- 1) взаємозв'язок між соціальною, економічною і екологічною системами територій(держави, регіону, муніципального утворення);
- 2) сучасний рівень застосування системного підходу в управлінні природо користуванням та обґрунтування необхідності розширення сфери його застосування.
- 3) Проекти законів про охорону довкілля та про стратегічну екологічну оцінку.
Література [33, 34].

Тема 6. Екологічні проблеми прибережної зони морів України.

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

- 1) головні антропогенні екологічні проблеми Чорного моря;
- 2) заходи, що здійснюються для захисту Чорного моря від забруднення на національному і міжнародному рівнях;
- 3) Загальнодержавна програма охорони та відтворення Азовського та Чорного морів та стан її виконання;
Література [10, 16, 17].

Тема 7. Особливості правового режиму прибережних морів в Україні

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

- 1) проект Закону „Про прибережну смугу морів”, його зміст, історія розроблення та причини не введення в дію;
- 2) зміни у Водному Кодексі, що стосуються інтегрованого управління;
- 3) необхідність розроблення нової редакції Закону про прибережну зону морів.
Література [12, 16, 17].

4 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Видом індивідуального завдання для денної форми навчання є підготовка доповіді на семінарі за темою семінару.

Видом індивідуального завдання для заочної форми навчання є написання міжсесійної контрольної роботи згідно встановлених вимог до таких видів робіт.

4.1 Теми доповідей на семінарських заняттях (денна форма навчання)

- Екологічні проблеми глобального, національного та регіонального масштабу.
- Структура природно-ресурсного потенціалу та методика його оцінки.

- Характеристика природно-ресурсного потенціалу прибережної зони Одеської області.
- Характеристика природно-ресурсного потенціалу Одеської області.
- Природа екологічних конфліктів та їх зв'язок з конфліктами різних типів (економічними, соціальними, політичними).
- Інтегроване управління природокористуванням як метод зниження конфліктного потенціалу природокористуванням.
- Використання системного підходу в методології інтегрованого управління природокористуванням.
- Системний підхід при розв'язанні екологічних проблем.
- Системний підхід при підготовці матеріалів оцінки впливу господарської діяльності на навколишнє середовище.
- Демографічна та економічна атрактивності прибережної зони моря. Особливості чорноморського узбережжя України т Одеської області.
- Головні екологічні проблеми Чорного моря.
- Екологічні проблеми прибережної зони морів України. „Гарячі точки” Азово-Чорноморського узбережжя України.
- Формування нормативно-правової бази інтегрованого управління природокористуванням на міжнародному та національному рівнях.
- Проблеми упровадження інтегрованого управління природокористуванням в Україні.
- Обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку господарської діяльності в прибережній зоні моря в Одеській області.

4.2 Темі міжсесійних контрольних робіт (заочна форма навчання)

- Екологічні проблеми глобального, національного та регіонального масштабу; їх сутність, причини виникнення та шляхи їх вирішення.
- Екологічні проблеми прибережної зони морів України.
- Головні екологічні проблеми Чорного моря.
- Морегосподарський комплекс України та його вплив на екологічний стан прибережної зони моря.
- Правове забезпечення участі громадськості в інтегрованому управлінні прибережними зонами.
- Критерії та індикатори розвитку прибережної зони моря як еколого-економічної системи.
- Характеристика національної нормативно-правової бази інтегрованого управління природокористуванням та підходи до її гармонізації із законодавством ЄС.
- Класифікації природних ресурсів.

- Основні види й типи природокористування.
- Форми й масштаби впливу людини на природу.
- Специфіка регіонального природокористування (на прикладі прибережної зони Одеської області) .
- Економічні механізми управління природокористуванням

5 ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

Контроль поточних знань студентів здійснюється на базі модульно-накопичувальної системи організації навчання та організується у відповідності з чинним «Положенням про організацію поточного та підсумкового контролю знань студентів заочної форми навчання». Підсумковим контролем є іспит для денної форми навчання і залік для заочної.

Формами контролю засвоєння теоретичних знань студентів є:

- *поточний контроль* (усне опитування під час лекційних занять);
- *внутрісеместровий контроль* (для денної форми навчання контрольні роботи за матеріалом відповідних змістових модулів; для заочної форми навчання одна контрольна робота за матеріалом двох змістовних модулів);
- *захист міжсесійної контрольної роботи* (індивідуальне завдання для заочної форми навчання)
- *підсумковий семестровий контроль* (складання іспиту та заліку, відповідно для денної та заочної форм навчання, шляхом надання відповідей на тестові запитання закритого типу).

Варіанти модульних контрольних робіт містять 10 тестових запитань. Кожна правильна відповідь оцінюється у 3 бала. Максимальна кількість балів за виконаний варіант модульної контрольної роботи становить 30 балів.

Поточний контроль засвоєння матеріалу практичних (семінарських) занять здійснюється на підставі відповідей на запитання, активності студентів в обговоренні питань за темою семінару, якості доповіді основного доповідача за темою семінару (індивідуальне завдання). Максимальна оцінка знань за темою семінару складає 5 балів.

Індивідуальне завдання студентів денної форми навчання у вигляді підготовки основної доповіді за темою семінарського заняття максимально оцінюється у 15 балів. При цьому оцінюється повнота розкриття теми.

Індивідуальне завдання студентів заочної форми навчання у вигляді міжсесійної контрольної роботи оцінюється у 30 балів. При цьому оцінюється повнота розкриття теми, рівень використаних джерел, оформлення роботи і якість її захисту.

Інтегральною оцінкою за результатами навчання на протязі семестру є сума балів, які отримав студент за всіма видами контролю. Максимальна інтегральна оцінка знань для студентів денної форми навчання складає 110 балів, для студентів заочної форми навчання – 60 балів.

Допуск до іспиту та до заліку здійснюється лектором за підсумками модульного накопичувального контролю.

Студент денної форми навчання вважається допущеним до іспиту, якщо він виконав усі види робіт, передбачені робочою навчальною програмою дисципліни і набрав за модульною системою контролю суму балів не менше 50% від максимально можливої за практичну частину дисципліни.

Студенти, що одержали по практичним заняттям сумарну оцінку, що складає менш 50 % від максимально можливої, не допускаються до підсумкового контролю по дисципліні і не атестуються до погашення навчальної заборгованості за темами практичних занять.

Екзаменаційний/заліковий білет містить тестові завдання за темами теоретичного і практичного курсу, для яких запропоновано три варіанти відповідей. Кількість тестових запитань не повинна бути меншою за 20.

Кількісна оцінка знань при за результатом складання іспиту (у відсотках від максимально можливої) розраховується за формулою (1):

$$\text{ОПК} = (N_{\text{п}} \times 100) / N_{\text{з}} \quad (1)$$

де: $N_{\text{п}}$ та $N_{\text{з}}$ – кількість завдань з правильними відповідями та загальна кількість тестових завдань у білеті відповідно.

Якщо ж кількісна оцінка, одержана студентом на іспиті, менше 50% від максимально можливої, то загальний бал успішності дорівнює балу успішності за результатом іспиту.

Загальна семестрова підсумкова оцінка (ПО) знань з дисципліни студента денної форми навчання за системою університету (у відсотках) визначається за формулою (2):

$$\text{ПО} = (\text{ОЗЕ} + \text{ОПК}) / 2; \quad (2)$$

де: ОПК - кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) складання семестрового іспиту;

ОЗЕ - кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) заходів контролю СРС під час проведення аудиторних занять у межах теоретичного і практичного курсу, у т.ч. та виконання індивідуального завдання.

Студент заочної форми навчання вважається допущеним до підсумкового контролю з навчальної дисципліни, якщо він виконав всі види робіт поточного контролю (міжсесійні та сесійні), передбачені робочою програмою дисципліни, і набрав за накопичувальною системою суму балів не менше 50% від максимально можливої за дисципліну, у тому числі своєчасно надав на перевірку міжсесійну контрольну роботу.

Загальна семестрова підсумкова оцінка (у відсотках) засвоєння навчальної дисципліни, що закінчується заліком, розраховується за формулою (3):

$$\text{ПО} = 0,75 \times [0,5 \times (\text{ОЗЕ} + \text{ОМ})] + 0,25 \times \text{ОЗКР} \quad (3)$$

де: ОЗЕ - кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) заходів внутрісеместрового контролю;

ОМ - кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) виконання міжсесійної контрольної роботи;

ОЗКР - кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої)

залікової контрольної роботи.

Загальна підсумкова оцінка виставляється у екзаменаційній/заліковій відомості і доводиться до відома студентів на наступний день після проведення іспиту.

При підсумковій атестації використовується шкала переходу від оцінок за національною системою до системи ЄКТАС відповідно до таблиці 5.1.

Таблиця 5.1 – Шкала оцінювання

За шкалою ЄКТАС	За національною системою	Бал успішності
A	зараховано	90 - 100
B	зараховано	82 – 89,9
C	зараховано	74 – 81,9
D	зараховано	64 – 73,9
E	зараховано	60 – 63,9
FX	не зараховано	35 – 59,9
F	не зараховано	1 – 34,9

Студенти, які на останній день семестру не мали позитивної оцінки з дисципліни мають право отримати її на комісії.

6. ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ТА ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ

1. Вкажіть вірне визначення:

1) природні ресурси – природні тіла, які на визначеному рівні розвитку виробничих сил та вивченості можуть бути використаними для задоволення матеріальних потреб суспільства;

2) природні ресурси – тіла та сили природи, які на визначеному рівні розвитку виробничих сил та вивченості можуть бути використаними для задоволення матеріальних потреб суспільства;

3) природні ресурси – тіла та сили природи, які на визначеному рівні розвитку виробничих сил та вивченості можуть бути використаними для задоволення матеріальних потреб суспільства, а також ті, що можуть бути виявлені, вивчені і використані в майбутньому на більш високому рівні розвитку цивілізації;

2. Поділ природних ресурсів на ресурси літосфери, гідросфери, атмосфери та біосфери – це класифікація:

1) генетична; 2) за ступенем їх вичерпності;

3) за призначенням їх використання у господарській діяльності.

3. До якого типу природних ресурсів відноситься «чисте повітря»?

1) невичерпних і відновних; 2) вичерпних і невідновних; 3) вичерпних і відновних.

4. До якого типу природних ресурсів відноситься «родючі ґрунти»?

1) невичерпних і відновних; 2) вичерпних і невідновних; 3) вичерпних і відновних.

5. До якого типу природних ресурсів відноситься «прісна вода»?

1) невичерпних і відновних; 2) вичерпних і невідновних; 3) вичерпних і відновних.

6. До якого типу природних ресурсів відноситься «рослини і тварини»?

1) невичерпних і відновних; 2) вичерпних і невідновних; 3) вичерпних і відновних.

7. До якого типу природних ресурсів відноситься «залізна руда»?

1) невичерпних і відновних; 2) вичерпних і невідновних; 3) вичерпних і відновних.

8. До якого типу природних ресурсів відноситься «пісок»?

1) невичерпних і відновних; 2) вичерпних і невідновних; 3) вичерпних і відновних.

9. До якого типу природних ресурсів відноситься «нафта»?

1) невичерпних і відновних; 2) вичерпних і невідновних; 3) вичерпних і відновних.

10. До якого типу природних ресурсів відноситься «вітер»?

1) невичерпних і відновних; 2) невичерпних; 3) вичерпних і відновних.

11. До якого типу природних ресурсів відноситься «сонячна енергія»?

1) невичерпних і відновних; 2) невичерпних; 3) вичерпних і відновних.

10. До якого типу природних ресурсів відноситься «енергія припливів»?

1) невичерпних і відновних; 2) невичерпних; 3) вичерпних і відновних.

12. Яке з наведених понять найбільш широке?

1) природа; 2) навколишнє середовище; 3) природне середовище.

13. Яке з наведених понять найбільш вузьке?

1) природа; 2) навколишнє середовище; 3) природне середовище.

14. Які з нижченаведених видів діяльності можуть бути віднесені до природокористування?

1) видобуток і переробку природних ресурсів;

2) відновлення чи відтворення природних ресурсів

3) використання та охорона природних умов середовища проживання;

4) (1) і (2); 5) (1), (2) і (3).

15. Які з нижченаведених видів діяльності можуть бути віднесені до ресурсокористування?

1) видобуток і переробку природних ресурсів;

2) відновлення чи відтворення природних ресурсів

3) використання та охорона природних умов середовища проживання;

4) (1) і (2); 5) (1), (2) і (3).

16. Який із наведених принципів більш повно характеризує «раціональне природокористування»?

1) темпи споживання поновлюваних ресурсів не повинні перевищувати темпів їх відновлення;

- 2) обсяги споживання ресурсів повинні бути мінімізовані шляхом використання найкращих існуючих технологій;
 3) обсяги споживання ресурсів повинні бути мінімізовані шляхом використання найкращих доступних технологій.

17. Принцип раціонального природокористування «обсяги й інтенсивність надходження забруднюючих речовин у навколишнє середовище не повинні перевищувати його можливості поглинати і переробити ці відходи» може бути переформульований таким чином:

- 1) обсяги й інтенсивність надходження забруднюючих речовин у навколишнє середовище не повинні перевищувати асиміляційну ємність природної екосистеми;
 2) обсяги й інтенсивність надходження забруднюючих речовин у навколишнє середовище не повинні перевищувати його господарську ємність; 3) (1) і (2).

18. Які з нижченаведених видів діяльності не відносяться до функцій управління природокористуванням?

- 1) спостереження; 2) дослідження; 3) екологічної експертизи; 4) контролю;
 5) усі відносяться.

19. Кінцевою метою інтегрованого управління природокористуванням в регіоні є:

- 1) розв'язання екологічних конфліктів між природокористувачами;
 2) запобігання екологічним конфліктам між природокористувачами;
 3) досягнення сталого розвитку регіону; 4) (1) і (2).

20. Вкажіть найбільш коректне з наведених визначень природно-ресурсного потенціалу.

ПРП – це:

- 1) сукупність природних ресурсів, що може бути залучена в господарську діяльність при даних технічних і соціально-економічних умовах суспільства;
 2) сукупність природних ресурсів і природних умов у певних географічних межах, які забезпечують задоволення економічних, екологічних, соціальних, культурно-оздоровчих та естетичних потреб суспільства;
 3) сукупність природних ресурсів, природних умов та трудових ресурсів у певних географічних межах, які забезпечують задоволення економічних, екологічних, соціальних, культурно-оздоровчих та естетичних потреб суспільства.

21. Межі яких регіонів обов'язково повинні відповідати адміністративному поділу території країни?

- 1) географічних; 2) політичних; 3) економічних; 4) усіх;
 5) жодного з названих типів регіонів.

22. Межі яких регіонів можуть не відповідати адміністративному поділу території країни?

- 1) географічних; 2) політичних; 3) економічних; 4) усі можуть не відповідати;
 5) усі мають відповідати;

23. Екологічний конфлікт – це:

- 1) певна екологічна проблема, що виникла на даній території;
- 2) протистояння між природокористувачами за право власності та використання природних ресурсів;
- 3) конкуренція між природними біологічним спільнотами за харчові ресурси.

24. Об'єктом екологічного конфлікту може бути:

- 1) екологічна проблема, що виникла на даній території і є причиною протиріч між сторонами.
- 2) природний ресурс, що знаходяться на перетині інтересів різних соціальних або економічних суб'єктів;
- 3) екологічна цінність, що є предметом особистих, групових, суспільних або державних інтересів;
- 4) (1), (2) і (3);   5) (2) і (3).

25. Предметом екологічного конфлікту може бути:

- 1) екологічна проблема, що виникла на даній території і є причиною протиріч між сторонами.
- 2) природний ресурс, що знаходяться на перетині інтересів різних соціальних або економічних суб'єктів;
- 3) екологічна цінність, що є предметом особистих, групових, суспільних або державних інтересів;
- 4) (1), (2) і (3);   5) (2) і (3).

26. Головною об'єднуючою ідеєю, яка має спонукати господарюючих суб'єктів на взаємні поступки і обмеження щодо ресурсокористування, повинно стати:

- 1) усвідомлення обмеженості природних ресурсів;
- 2) повага до потреб інших ресурсокористувачів;
- 3) сприйняття спільної кінцевої мети діяльності господарюючих суб'єктів на даній території, якою має бути сталий розвиток території і територіальної громади.

27. Вертикальна інтеграція в управлінні природокористуванням – це:

- 1) інтеграція різних програм і напрямків діяльності в регіоні (міжсекторальна інтеграція);
- 2) інтеграція управління різного рівня з метою створення умов для взаємодії органів управління різного підпорядкування (міжнародного, національного; регіональних, місцевого самоврядування);
- 3) інтеграція економічної соціальної та екологічної складових розвитку (тобто, спрямованість управління на забезпечення збалансованого розвитку регіону).

28 Горизонтальна інтеграція в управлінні природокористуванням – це:

- 1) інтеграція різних програм і напрямків діяльності в регіоні (міжсекторальна інтеграція);
- 2) інтеграція управління різного рівня з метою створення умов для взаємодії органів управління різного підпорядкування (міжнародного, національного; регіональних, місцевого самоврядування);
- 3) інтеграція економічної соціальної та екологічної складових розвитку (тобто, спрямованість управління на забезпечення збалансованого розвитку регіону).

29. Вкажіть найбільш коректне визначення терміну «стейкхолдери».

- 1) конкуруючі господарюючі суб'єкти;
- 2) господарюючі суб'єкти, пов'язані технологічним ланцюгом;
- 3) заінтересовані сторони (діяльності, програми, використання ресурсу тощо).

30. Необхідність запровадження інтегрованого управління водними ресурсами обумовлена:

- 1) різноманітністю видів водокористування і їх вимог щодо якості водних ресурсів;
- 2) формуванням водних ресурсів та їх використанням на територіях підпорядкованих різним органам управління;
- 3) (1) і (2).

31. Принципами інтегрованого управління полягають у наступному:

- 1) управління водними ресурсами здійснюється в межах водозбірних басейнів;
- 2) управління передбачає врахування і використання всіх видів водних ресурсів (*поверхневих, підземних і поворотних вод*);
- 3) усі види водокористування є взаємозалежними;
- 4) (1) і (2);
- 5) (1), (2) і (3).

32. Вкажіть вірне визначення терміну «річковий басейн»:

- 1) частина земної поверхні, стік води з якої послідовно через пов'язані водойми і водотоки здійснюється в море або озеро;
- 2) комплекс пов'язаних між собою водних об'єктів та гідротехнічних споруд, призначених для управління водними ресурсами;
- 3) територія, для якої розробляються водогосподарські баланси, встановлюються ліміти забору та вилучення водних ресурсів із водного об'єкта та інші параметри використання водних об'єктів.

32. Вкажіть вірне визначення терміну «водогосподарська система»:

- 1) частина земної поверхні, стік води з якої послідовно через пов'язані водойми і водотоки здійснюється в море або озеро;
- 2) комплекс пов'язаних між собою водних об'єктів та гідротехнічних споруд, призначених для управління водними ресурсами;
- 3) територія, для якої розробляються водогосподарські баланси, встановлюються ліміти забору та вилучення водних ресурсів із водного об'єкта та інші параметри використання водних об'єктів.

33. Вкажіть вірне визначення терміну «водогосподарська ділянка»:

- 1) частина земної поверхні, стік води з якої послідовно через пов'язані водойми і водотоки здійснюється в море або озеро;
- 2) комплекс пов'язаних між собою водних об'єктів та гідротехнічних споруд, призначених для управління водними ресурсами;
- 3) визначена частина річкового басейну, для якої розробляються водогосподарські баланси, встановлюються ліміти забору та вилучення водних ресурсів із водного об'єкта та інші параметри використання водного об'єкта.

34. Ідею інтеграції в процесі управління регіоном можна виразити

трьома К. Вказати вірну розшифровку трьох К:

- 1) Комунікація Координація Кооперація;
- 2) Координація Класифікація-Кодифікація;
- 3) Координація Концентрація Кооперація.

35. Ресурсокористування в прибережній зоні моря супроводжується виникненням:

- 1) конфліктів інтересів суб'єктів господарювання;
- 2) конфліктів компетенції різних відомств;
- 3) конфліктів компетенції різних рівнів влади;
- 4) (2) і (3);
- 5) (1), (2) і (3).

36. Конфлікти ресурсокористування у прибережній зоні моря

Методологія інтегрованого управління прибережною зоною моря передбачає розв'язання конфліктів ресурсокористування на основі *принципу*:

- 1) *взаємних поступок і компромісів пропорційно масштабам використання ресурсів* (у вартісному вираженні), тобто, чим більший обсяг використовуваних ресурсів, тим більшим має бути обмеження ресурсокористування;
- 2) *пріоритетності інтересів провідних бюджетотворюючих галузей і виробництв*, тобто ресурси перерозподіляються на користь крупних і більш розвинених галузей і виробництв (які розвиваються і далі зростають), а ресурсозабезпечення малих і менш ефективних зменшується, що призводить до зниження їх конкурентноздатності і відмирання;
- 3) пріоритетності інтересів визначеної стратегії розвитку регіону.

37. Які з нижченаведених проблем властиві інтегрованому підходу до управління територією?

- 1) «авральне реагування» прийняття вимушених управлінських рішень, коли проблема стала вже фактом, замість того, щоб її передбачати й уникнути;
- 2) «кумулятивний ефект», коли багато розрізнених часткових рішень, прийнятих на різних рівнях керування, збільшують крупні проблеми навколишнього середовища;
- 3) Перенесення проблем з одного сектору господарстської діяльності на інший;
- 4) (1) і (2);
- 5) жодна.

38. Горизонтальна інтеграція управління природокористуванням – це:

- 1) міжсекторальна інтеграція;
- 2) інтеграція органів управління різного рівня;
- 3) інтеграція різних дисциплін й областей знань.

39. Вертикальна інтеграція управління природокористуванням – це:

- 1) між секторальна інтеграція;
- 2) інтеграція органів управління різного рівня;
- 3) інтеграція різних дисциплін й областей знань.

40. Найбільш мотивованим на проведення інтегрованої збалансованої політики в регіоні стейкхолдером є:

- 1) неурядові громадські організації, розташовані в регіоні;
- 2) населення регіону;
- 3) регіональна влада;
- 4) галузі, що є найбільш важливими в економічній структурі регіону.

41. Серед країн Європи Україна за водозабезпеченістю відноситься:

- 1) до найбільш водозабезпечених країн;
- 2) до найменш водозабезпечених країн;
- 3) до середньо водозабезпечених країн.

42. Найбільш ефективним способом досягнення стійкого водокористування є упровадження інтегрованого управління водними ресурсами у межах певної функціональної територіальної одиниці управління. Виберіть відповідну територіальну одиницю з нижченаведених.

- 1) адміністративний регіон, оскільки він має готові регіональні органи управління;
- 2) економічний регіон, оскільки у ньому сформована технологічно й ресурсно пов'язана (у тому числі через використання спільних водних ресурсів) система господарських об'єктів і галузей і яка потребує упровадження інтегрованого управління;
- 3) географічний регіон – водозбірний басейн.

43. Методологія інтегрованого управління водними ресурсами передбачає управління використанням:

- 1) поверхневих вод;
- 2) підземних вод;
- 3) морських прибережних вод;
- 4) земельних ресурсів;
- 5) (1), (2) і (3);
- 6) (1), (2), (3) і (4).

44. Чи відносяться ресурси виключної (морської) економічної зони України (ВЕЗ) до об'єктів права власності Українського народу?

- 1) Ні. Оскільки ВЕЗ не є територією України, тому ресурси ВЕЗ є міжнародними природними ресурсами.
- 2) Так, оскільки ВЕЗ відноситься до території України;
- 3) Так, хоча ВЕЗ і не є територією України.

45. Територія України включає:

- 1) територію суші в межах державного кордону України та територіальне море України;
- 2) територію суші в межах державного кордону та виключну морську економічну зону України;
- 3) територію суші в межах державного кордону України, територіальне море України та виключну морську економічну зону України.

46. Яка система класифікації морських зон виділяє такі зони: внутрішні морські води, територіальне море, виключна морська економічна зона?

- 1) екологічна;
- 2) юридична ;
- 3) геоморфологічна.

47. У якому році Закон України «Про прибережну смугу морів» введений в дію?

- 1) 2001;
- 2) 2003;
- 3) 2010;
- 4) законопроект не введений в дію.

48. Вкажіть несумісні види морської діяльності:

- 1) рекреація – портова діяльність;
- 2) рибний промисел – створення об'єктів ПЗФ;
- 3) видобування нафти – прокладка підводних кабелів;
- 4) (1), (2) і (3);
- 5) в окремих випадках і за умови потреби усі можуть бути сумісними.

7 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти¹:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XI – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
2. Закон України «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 № 2818-VI – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
4. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
5. Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 554. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
6. ДБН А.2.2-1-2003 Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд. – Режим доступу: <http://dbn.at.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-242>
7. Загальнодержавна програма охорони та відтворення Азовського та Чорного морів (затв. Законом України від 22.03.2001 р. № 2333-III). – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/>
8. Проект Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55438
9. ДБН 360 - 92 **. Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений. – Режим доступу: <http://profidom.com.ua/b-2/b-2-2/1193-dbn-360-92-gradostroitelstvo-planirovka-i-zastrojka-gorodskih-i-selskih-poselenij>
10. Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року (затв. Законом України від 24.05.2012 р. № 4836-VI). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4836-17>
11. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення. – К., 2006. – 240 с. – Режим доступу: <http://dbuwr.com.ua/docs/Waterdirect.pdf>
12. Проект Закону України «Про прибережну смугу морів». – Режим доступу: http://www.crs.org.ua/data/zakon_05.2007.pdf
13. Проект Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку». – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56730

Основна:

14. Гавриленко О.П. Екогеографія України: навч. посібник. – Режим доступу: bibl.com.ua/geografiya/15168/index.html
15. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Хвесик М.А. та ін. Екологія. Підручник. — К.: КНЕУ, 2005. — 371 с. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/21910/>

¹ Використовуються нормативні акти зі змінами на рік навчання.

- 16.** Карамушка В. І. Вступ до практики стійкого розвитку: навч. Посібник. – Режим доступу: http://mp.uuo.edu.ua/wp-content/uploads/2011/12/PosibnykAll_new.pdf
- 17.** Карамушка В.І. Просторове планування розвитку прибережної смуги морів України. – Режим доступу: <http://bssupgrade.oceaninfo.ru/library/files/40769.pdf>
- 18.** Сташук В.А. Наукові засади раціонального використання водних ресурсів України за басейновим принципом. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/281320828_Scientific_Basics_of_Rational_Use_Water_of_Ukraine_by_the_Basin_Principle
- 19.** Шевчук В. Я. та ін. Екологічне управління: підручник. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.

Додаткова

- 20.** Денисов В.В., Фомин С.Ю. Комплексное (интегрированное) управление природопользованием на шельфовых морях – Режим доступу: https://www.wwf.ru/data/publ/550/complex_plan_web.pdf
- 21.** Жарова Л.В. Системний підхід до природокористування як основа сталого просторового розвитку. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/3316124>
- 22.** Марушевський Г. Б. Інтеграція екологічної політики в Україні в контексті європейської інтеграції. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/17.pdf>
- 23.** Методичні рекомендації щодо інтеграції екологічної складової в процес розроблення та впровадження галузевих регіональних політик, планів та програм. – Режим доступу: [http://policy-analysis.org/wp-content/uploads/2014/09/](http://policy-analysis.org/wp-content/uploads/2014/09/EcologComponent-Integration-Methodology-UKR.pdf)
EcologComponent-Integration-Methodology-UKR.pdf
- 24.** Національний план управління басейном р. Тиса – Україна. Додаток 17. Проект положення про басейновий принцип управління водними ресурсами. – Режим доступу: <http://carpaty.net/?p=15946&lang=uk>
- 25.** Плинк Н.Л., Гогоберидзе Г.Г. Политика действий в прибрежной зоне: учебное пособие. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1150471/>
- 26.** Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс . – М.: Мисль, 1990. – 637 с.
- 27.** Сабадаш В.В. Конфлікти у природокористуванні: витоки еколого - економічних протиріч, конфліктні чинники , процедури врегулювання. – Режим доступу: [http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/27337/1/](http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/27337/1/ECOconflicts-Luhansk2012_SabadashV%2B.pdf)
ECOconflicts-Luhansk2012_SabadashV%2B.pdf
- 28.** Самодай В.П. Анализ методических подходов к оценке природно-ресурсного потенциала региона. – Режим доступу: essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/1764
- 29.** Шилин М.Б. Стратегии планирования в комплексном управлении прибрежной зоной: учеб. пособие. – Режим доступу: elibrary.ru/files_books/pdf/img-503140154.pdf
- 30.** Ломоносова Е.О. Сутність морегосподарської діяльності та класифікація її видів. – Режим доступу: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/

- cgiirbis_64.exe? C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN =UJRN &IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecpros_2015_93_13.pdf.
- 31.** Трунін К.С. Структурування морегосподарського комплексу України. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.15589/jnn20140120>
- 32.** Осіпов В.М., Єрмакова О.А. Перспективи створення морегосподарського кластера в Україні. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_09_3_111_uk.pdf
- 33.** Балджи М.Д. Організаційно-економічні засади комплексного природокористування на регіональному рівні: Монографія. – Одеса: Атлант, 2010. – 500 с. – Режим доступу: [http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/551/2/Балджи М.Д. Організаційно-економічні засади комплексного природокористування на регіональному рівні монографія.pdf](http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/551/2/Балджи%20М.Д.%20Організаційно-економічні%20засади%20комплексного%20природокористування%20на%20регіональному%20рівні%20монографія.pdf)
- 34.** Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року (проект). – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/177/1/Ковалев,%20Карпов,%20Сментына.pdf>
- 35.** Одесская область. краткая характеристика региона. – Режим доступу: http://www.aebr.eu/pdf/fmanager/Regionen/L/Lower_Danube__RO_MD_UA_/ProfileOdessaRegion.pdf
- 36.** Горун В. Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території одеської області. – Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 24–31. – Режим доступу: [http://old.geography.lnu.edu.ua/Publik/Period/visn/43\(1\)/PDF/004 Горун.pdf](http://old.geography.lnu.edu.ua/Publik/Period/visn/43(1)/PDF/004%20Горун.pdf)
- 37.** Приоритеты развития морехозяйственного комплекса. – Режим доступу: <http://glasweb.com/prioritetyi-razvitiya-morehozyaystvennogo-kompleksa/>

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Інтегроване управління природокористуванням» Спеціальність 101 «Екологія», спеціалізація «Заповідна справа», спеціалізація «Екологічний контроль та аудит»/ М.Ю. Павленко, к.х.н., доц. – Одеса, ОДЕКУ, 2016 р. – 31 с., укр. мова.

Одеський державний екологічний університет,
65016, м. Одеса, вул. Львівська, 15

Надруковано з готового оригінал-макета
Підписано до друку _____ Формат _____ Папір офс.
Умовн. друк. арк. _____ Тираж _____ Зам. № _____